

Małgorzata Osobińska

Zegary w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach - prezentacja kolekcji Działu Rzemiosła Artystycznego

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 25, 272-299

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA OSOBIŃSKA

ZEGARY W ZBIORACH MUZEUM NARODOWEGO W KIELCACH – PREZENTACJA KOLEKCJI DZIAŁU RZEMIOSŁA ARTYSTYCZNEGO

Temat zegarów w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach nie został do tej pory podjęty, wprawdzie w przewodnikach muzealnych¹ wzmiankowane są obiekty będące częścią ekspozycji stałych, nadal jednak brak całościowego opracowania. Celem artykułu jest prezentacja obecnego stanu wiedzy o zegarach w kolekcji Działu Rzemiosła Artystycznego. W omówieniu skupiono się przede wszystkim na cechach pozwalających atrybuować zegary, ograniczając się do form i dekoracji szafek.

Kolekcja składa się obecnie z 24 zabytków, w przeważającej liczbie (16) są to nabytki z mienia podworskiego, w muzeum od 1945 roku. Pozostałe to zakupy (5) dokonane w latach 1966-1970, dary (1) oraz obiekty włączone z inwentarza administracyjnego (2). Są to zegary mechaniczne, XVIII i XIX-wieczne, wykonane w czołowych ośrodkach europejskiego zegarmistrzostwa: Londynie, Paryżu, Wiedniu. Zastosowana w pracy systematyzacja prezentuje zegary w ujęciu chronologicznym, w zależności od funkcji jaką pełniły one w dekoracji wnętrza. Można je zatem podzielić na cztery grupy: podłogowe, konsolowe-stołowe i kominkowe, ściennie oraz podróżne.

Za najstarszy w zbiorach, w grupie zegarów szafowo-podłogowych, należy uznać prezentowany w Drugim Pokoju Pałacowym kieleckiego pałacu, mechanizm z sygnaturą Roberta Hollanda (kat. 1), obecnie umieszczony w szafie forniowanej jasnym orzechem, z intarsjowaną sceną figuralną na tronie. Jak wynika z zapisów inwentarzowych zegar już w momencie przyjęcia do zbiorów w 1945 roku miał wtórną, XIX-wieczną szafkę. We wczesnych latach 90. XX wieku mechanizm osadzono w obecnej obudowie, pierwotnie mieszczącej zegar z sygnaturą Nathaniela Hodgesa (działającego w Londynie w latach 1681-1695²). Jednak z pewnością i dla tamtego zegara nie była to obudowa oryginalna. Forma i nietypowe dla angielskich szaf proporcje oraz poziom wykonania m.in. dekoracji intarsjowanej świad-

¹ J. Kuczyński, A. Oborny, *Pałac w Kielcach. Przewodnik*, Kraków 1981; J. Kuczyński, A. Kwaśnik-Gliwińska, E. Jeżewska, *Pałac w Kielcach. Przewodnik*, Kielce 1988; M. Pieniążek-Samek, A. Oborny, J. Główska, *Kielce. Historia. Kultura. Sztuka*, Kielce 2003; E. Jeżewska, A. Kwaśnik-Gliwińska, *Malarstwo polskie i europejskie rzemiosło artystyczne. Galeria Muzeum Narodowego w Kielcach*, Kielce 2004

² G.H. Baillie, *Watchmakers and Clockmakers of the World*, 2008, s. 155 [wersja elektroniczna]

Il. 1

powstania mechanizmu. Wątpliwości budzi również niejednolita stylistycznie szafa, której kaptur zwieńczony półkoliście, z pudełkowatym daszkiem dekoro-

czą, że mogła ona powstać w prowincjonalnym ośrodku, być może w Niemczech, zapewne później niż mechanizm w niej umieszczony, aczkolwiek półkoliste zwieńczenie kaptura wzorowane jest na angielskich formach charakterystycznych dla okresu 1670-1720³. Sygnatura na tarczy wskazuje, że wykonawcą mechanizmu był Robert Holland, działający w Londynie przy Tower Street w latach 1747-1751⁴. Zatem omawiany zegar musiał powstać tuż przed poł. XVIII wieku.

Do niezwykle cennych zabytków w kolekcji należy angielski zegar z pracowni królewskiego zegarmistrza Johna Ellicotta (kat. 2, Il. 1), stanowiący element wystroju północno-zachodniego alkierza pałacu. Zegar z obciążnikowym mechanizmem chodu, kalendarza, bicia godzin oraz kuranta otrzymał fornirowaną orzechem szafę, o klasycznym podziale, z kapturem zwieńczonym pagodowym daszkiem charakterystycznym dla angielskich opraw z lat 1770-1810⁵. W półkolistym zwieńczeniu tarczy, na srebrzonej plakiecie wygrawerowano tu sygnaturę *Ellicott/London*. Odnosi się ona do Johna Ellicotta (1706-1772)⁶, jednego z najbardziej szanowanych londyńskich twórców zegarów, który realizował zlecenia od króla Jerzego III. Jak podają źródła⁷, w 1760 roku do pracowni Ellicotta na Swithin's Alley w Londynie dołączył syn Edward, od tego momentu aż do śmierci ojca, zegary wykonane w pracowni otrzymywały sygnaturę *Ellicott/London*. Na tej podstawie można wnioskować, że zegar powstał ok. 1770 roku. Do dalszej analizy pozostaje kwestia czy mechanizm i obudowa tworzą oryginalną całość, nie ulega jednak wątpliwości, że są one zgodne, co do okresu i miejsca powstania.

W grupie XVIII-wiecznych zegarów szafowych znajduje się też niesygnowany zegar (kat. 3) w obudowie fornirowanej orzechem, eksponowany stale w Pierwszej Sali Sarmatów *Galerii MNKi*. Tarcza zegara w typie angielskim nie daje

podstaw do jednoznacznego określenia miejsca

³ L. Urešová, *Zegary*, Warszawa 1987, s. 104

⁴ G.H. Baillie, *Watchmakers...*, s. 156

⁵ *Zegary w zbiorach wilanowskich*, Warszawa 2000, s. 152, poz. kat. 25

⁶ G.H. Baillie, *Watchmakers...*, s. 99

⁷ *Ibidem*, s. 99

wanym sterczynami, nawiązuje do form angielskich z 2. i 3. ćw. XVIII wieku⁸. Natomiast pozostałe elementy obudowy, tj. wybrzuszony trzon i profilowana podstawa fornirowane orzechem, o dekoracyjnym układzie stoi, zdobione wstęgą intarsji⁹, można raczej wiązać z ośrodkami meblarskimi w północnej Polsce.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w 2. poł. XVIII wieku Gdańsk był portem docelowym mebli importowanych z Anglii, ale i miejscem produkcji luksusowych mebli sprzedawanych następnie jako angielskie¹⁰. Obok Gdańska w północnej Polsce rozwijały się też inne ośrodki, inspirujące się meblarstwem niemieckim i angielskim, np. Elbląg. W szafach krajowej roboty umieszczano wówczas zarówno całe werki wykonane w Anglii jak i mechanizmy wykonane w Polsce z importowanych części lub podzespołów¹¹. Ze względu na brak sygnatury przypuszcza się, że omawiany zegar, zarówno mechanizm jak i obudowa mogły powstać w Polsce północnej, około 3. ćw. XVIII wieku.

Kolejnym zegarem o proveniencji angielskiej jest zegar w fornirowanej mahoniem, częściowo przeszklonej szafie z 1. poł. XIX wieku (kat. 4, Il. 2). Integralnie połączone elementy obudowy, począwszy od wysokiego cokołu, którego zaokrąglone narożniki stanowią podstawę dla kompozytowych kolumn podtrzymujących belkowanie, tworzą niejako portyk kolumnowy. Brak tu wyraźnie wyodrębnionej głowicy, mechanizm i tarcza widoczne są w górnej części przeszklonego trzonu. Forma obudowy oraz tarczy zegarowej – okrągłego cyferblatu ujętego dekoracyjną mosiężną ramą wskazują, że zegar powstał po 1830 roku. Zatem sygnatura *Robinson/London* wygrawerowana na dwóch plakietach w formie wstęg wokół osi wskazań, odnosiłaby się raczej do nazwiska sprzedawcy, nie zegarmistrza. Pozostaje nadal kwestią otwartą, kto był twórcą zegara.

Il. 2

⁸ *Antyki*, red. J. & M. Miller, Warszawa 1998, s. 145

⁹ Cz. Betlejewska, *Meble elbląskie XVII i XVIII wieku*, Gdańsk 2004, s. 33

¹⁰ A. Przybyła-Ozaist, *Obudowa zegara szafowego-podłogowego z Antyszambry Pałacu na wodzie w Łazienkach – ustalenie proveniencji na podstawie porównania szczegółów konstrukcji i zdobnictwa*, w: „Warsaw University of Life Science Forestry and Wood Technology”, nr 62, 2007, t. 2 [wersja elektroniczna]

¹¹ S.S. Mielezkievicz, *Ten zegar stary... Wystawa poświęcona zegarom w meblowych obudowach*, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa, 2002, s. 10

W zbiorach MNKi znajdują się też dwa zegary szafowe wykonane pod koniec XIX i na początku XX wieku (kat. 5, 6) w fabryce Gustawa Beckera w Świebodzicach na Śląsku. Są to zegary w obudowach dębowych, o prostych formach, z dekoracją w stylu secesji. Produkty firmy *Becker*, uchodzącej za prekursora przemysłu zegarmistrzowskiego na Śląsku słynęły z dobrej jakości konkurując z wiedeńskimi zegarami wahadłowymi, a z czasem nawet wypierając je całkowicie z rynków niemieckich. Odznaczały się one precyzją zapewniającą dokładność wskazań, a także dbałością o modną obudowę wytwarzaną w różnych kształtach, przystosowaną do ówczesnych wymagań Beckera¹².

Najbliższą zegarom szafowym jest forma angielskiego zegara szafkowego, wykształcona na początku XVIII wieku. W kolekcji znajduje się jeden zegar szafkowy, należący do typu powszechnie określanego jako angielski *bracket*. Jest to zegar stołowy z sygnaturą Michaela Ruefffa z Wiednia (kat. 8) (obecnie jako depozyt eksponowany w Państwowym Muzeum im. Przytkowskich w Jędrzejowie). Mechanizm z funkcją budzika mieści się w prostopadłościennych szafce zwieńczonej pudełkowym daszkiem, typowym dla angielskich szafek z lat 1730-1765¹³. Na jego szczycie przymocowany został niezwykle dekoracyjny ażurowy uchwyt z wici roślinnej i kobiecych figur. Sygnatura wygrawerowana na sferycznej plakiecie w podłuczcu tarczy wskazuje na Michaela Ruefffa – zegarmistrza działającego w Wiedniu w latach 1758-1783¹⁴. W tym właśnie czasie musiał powstać omawiany zegar, potwierdzając modę na tę typowo angielską formę panującą w krajach monarchii austriackiej w 2. poł. XVIII wieku¹⁵.

Koniec epoki sławy angielskich *bracket clocks* nastąpił pod koniec XVIII stulecia, kiedy to zaczęły je wypierać bardziej efektowne francuskie zegary kominkowe. W zbiorach MNKi zegary kominkowe są najliczniej reprezentowane, większość z nich stanowią czasomierze wykonane we Francji, na ogół w Paryżu, bądź na podstawie francuskich wzorów w innych ośrodkach, także w Polsce.

Głębszej analizie wymaga kominkowy zegar w stylu Ludwika XVI z sygnaturą firmy *Gudin* (kat. 9). Obudowa mechanizmu wykonana z marmuru ma formę postumentu zwieńczonego owalną wazą o puklowanym brzuścu z uchwytem w kształcie szyszki. Podstawę zdobią mosiężne plakiety, a boczne ścianki kubikowego trzonu - rozety. Na emaliowanej tarczy widnieje nazwa *Gudin/A PARIS*. Jest to sygnatura firmy paryskiego zegarmistrza, Jacquesa Gudina (1706-1743)¹⁶, znanego z wyrobów najwyższej klasy, przeznaczonych dla zamożnej klienteli. Gdy w 1743 roku działalność Jacquesa Gudina przerwała śmierć, pracownia przeszła w ręce żony Henriette z domu Lenoir, a od 1770 roku jednego z trzech synów Jacques-Jérôme Gudina (1732-1789)¹⁷. Ten jednak w odróżnieniu od ojca sygnował swoje wyroby *Gudin Fils*. Klasycystyczna obudowa omawianego zegara sugerowałaby, że mógł on powstać po 1770 roku, jednakże sama sygnatura na tarczy nie pozwala jednoznacznie określić, z którego okresu działalności firmy pochodzi mechanizm.

¹² K. Oniszczyk-Awiżeń, *Zarys dziejów śląskich fabryk zegarów Gustawa Beckera i Edwarda Eppnera*, Muzeum Ziemi Kłodzkiej, „Oczy Czasu”, Kłodzko, 1990, s. 15

¹³ *Antyki...*, s. 145

¹⁴ <http://ds-antiques.com/antiquitaeten/Splendid-Bracket-Clock-with-martial-symbols-of-victory--161.html>

¹⁵ L. Urešová, *Zegary*, s. 122

¹⁶ <http://www.antique-horology.org/gallery/asp/object.asp?id=132>

¹⁷ G.H. Baillie, *Watchmakers...*, s. 135

Odrębną grupę stanowią niesygnowane, trudne do przypisania konkretnemu brązownikowi, zegary kominkowe w oprawach z brązu złożonego z figuralną dekoracją zaczerpniętą z motywów mitologicznych bądź historycznych.

Do najstarszych należy wykonany w połowie XVIII wieku zegar kominkowy z figurami dwóch amorków (kat. 7), prezentowany w Trzeciej Sali Sarmatów. Zegar umieszczony w cylindrycznej puszcze położonej na podstawie z rozbudowanych pierzastych rocaillów i ślimacznic, zdobią pełnoplastyczne figury dwóch zwróconych ku sobie puttów uchwyconych w trakcie zabawy. Jeden uskrzydłony, z kołczanem ze strzałami, ptasim gniazdkiem i wieńcem róż u stóp, drugi siedzący na księgach z uniesionymi w górę rączkami. Dekoracja ta nawiązuje do popularnego od czasów renesansu motywu z mitologii greckiej: koegzystencji miłości niebiańskiej i miłości ziemskiej, uosabianej przez dwóch braci Erosa i Anterosa. Wysoka jakość wykonania odlewu, złoceni i cyzelowania pozwala przypisać zegar ośrodkowi paryskiemu. Wiadomo jednak, że w rękach prywatnych kolekcjonerów znajdują się zegary w analogicznej oprawie, zatem nie można wykluczyć, że ich obudowy wykonane we Francji zostały połączone z mechanizmami w Polsce przez lokalnych zegarmistrzów.

Inny motyw zaczerpnięty z mitologii – *Edukacja Achillesa* został wykorzystany do ozdobienia kolejnego zegara (kat. 10) z Sali Stanisława Augusta. Mechanizm tym razem umieszczono wewnątrz postumentu na wysokich nóżkach, ozdobionego nałożonymi plakietami: postaciami dwóch siedzących gryfów(?), po obu stronach tarczy, oraz kompozycją z łuku i maczugi przewiązanych wstęgą, na ściankach bocznych. Postument wieńczy pełnoplastyczna scena figuralna przedstawiająca moment gdy centaur Chiron pomaga napiąć łuk młodemu Achillesowi, gotowemu wypuścić strzałę. Temat edukacji Achillesa był często podejmowany m.in. w malarstwie końca XVIII wieku¹⁸, zapewne jedno z dzieł francuskich stało się inspiracją dla grupy figuralnej na zegarze. Forma szafki, tralkowe nóżki oraz ornamentyka w stylu Dyrektoriatu świadczą, że mógł on powstać w końcu XVIII bądź na początku XIX wieku.

Modę na alegoryczne, moralizatorskie przedstawienia odzwierciedlają zegary empirowe. Jako pierwszy można wymienić zegar z postacią rysującej kobiety z ok. 1810 roku (kat. 11), obecnie w Sali Józefa Szermentowskiego. Na czernionej podstawie, zdobionej brązowymi plakietami: liściastymi rozetami i narzędziami malarskimi (paleta, pędzel, cyrkiel i linijka przeplecione ulistnionymi gałązkami) umieszczony został postument stanowiący obudowę mechanizmu. Opiera się o niego kobieta ubrana w suknię *à la grecque*, rysująca popiersie antycznego wojownika, ustawione po przeciwnej stronie postumentu na kanelowanej kolumnie.

Zegar należy do często spotykanego w okresie Cesarstwa typu, gdzie dekoracja obudowy, za pomocą czytelnych symboli, dawała możliwość przekazywania uniwersalnych wartości, np. uznania dla wiedzy, umiejętności, szacunku dla sztuki, literatury¹⁹. Popularnością cieszyły się wówczas zegary nazywane: *Lekcja astronomii*, *Lekcja muzyki*, *Biblioteka* czy *Czytająca*. W tym przypadku podkreślono

¹⁸ Temat ten podejmowali m.in. Giovanni Battista Cipriani, *Chirone educa Achilles al trio con l'arco*, Anglia, ok. 1776 (Philadelphia Museum of Art); Jean-Baptiste Regnault, *L'éducation d'Achille par le centaure Chiron*, Francja, 1782 (Musée du Louvre)

¹⁹ A. Kwiatkowska, *Kolekcja zegarów. Galeria rzemiosła artystycznego. 200 lat Muzeum Wilanowskiego*, Warszawa 2008, s. 5

Il. 3

Il. 4

wartość sztuki malarskiej. Warto zwrócić uwagę na podobieństwo postaci kobiecej na zegarze z MNKi z figurami na zegarach słynnych paryskich brązowników, jak *La Lectura* Jean André Reiche'a²⁰. Projekt do omawianego zegara również mógł powstać w znanej paryskiej pracowni.

Kolejny przykład z dekoracją o podobnym przesłaniu to szafkowy zegar biblioteczny ze złożonymi plaketami z około 1815 roku. (kat. 12, Il 3). Mechanizm przymocowano tu do mosiężnej płyty obudowanej dużą prostopadłościenną, drewnianą szafką fornirowaną orzechem. Cała dekoracja została zakomponowana na płycie ograniczonej perełkowaniem. Po obu stronach tarczy dwie odwrócone plecami uskrzydłone postacie kobiece: pierwsza czytająca, twarzą zwrócona w kierunku postumentu, na którym stoi piejący kogut, druga pisząca, zwrócona w stronę postumentu z sową. Symbole, jakimi się posłużono sugerowały, że scena mogła ilustrować Alegorie Dnia i Nocy, Zmartwychwstania i Śmierci²¹. Jednakże analogiczne uskrzydłone postacie kobiece odnaleźć można na zegarze nazwanym *Biblioteka*²², zaprojektowanym przez słynnego paryskiego brązownika Antoine-André Ravrio (1759-1814) około 1810 roku. Obudowa tego zegara wykonana na

²⁰ *La Lectura*, Jean André Reiche (1752-1817), projekt nr 11(19/2/1805), Narodowa Biblioteka Francuska w: P. van Leeuwen, *Empire-style mantle clocks: A golden-dream in timepieces. Exhibition-Catalogue* [wersja elektroniczna]

²¹ *Motywy mitologiczne w sztukach plastycznych. Wystawa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach i Muzeum Pałacu w Wilanowie*, Kielce 2006, s. 26, poz. kat. 187

²² L. Uřešová, *Zegary*, il. 82; zegary kominkowe w oprawie o nazwie *Biblioteka* zaprojektowanej przez Ravrio znajdują się także m.in. w zbiorach The Bowes Museum w Barnard Castle, Wielka Brytania oraz Stedelijk Museum de Lakehal w Leidzie, Holandia

zlecenie Napoleona Bonaparte, przedstawia kobietę siedzącą przed regałem wypełnionym książkami Homera i Owidiusza, oraz popiersiem Arystotelesa na postumentcie. Na szczycie regału po obu stronach tarczy zegarowej znajdują się właśnie uskrzydłone postacie kobiece oraz kogut i sowa na postumentach. Zatem dekorację na zegarze z MNKi należałoby raczej tłumaczyć jako nawoływanie czy zachętę do zdobywania wiedzy. Temu to właśnie powinno się poświęcać czas od rana (symbolizowanego przez koguta) po wieczór (którego symbolem jest sowa). W tym wypadku swoboda, z jaką wykorzystano tylko fragment dekoracji słynnego projektu w nowej kompozycji, w nowej obudowie, potwierdza, że zegar został wykonany we Francji.

Ciekawa historia wiąże się również z empirowym zegarem z figurą muzy Terpsychory (kat. 14, Il. 4), z ok. 1820 roku, również prezentowanym w Sali Szermentowskiego. Obudowę zegara stanowi graniasty cokół, o który oparta jest pełnoplastyczna figura stojącej kobiety, w peplosie, ze skrzyżowanymi nogami, głową skierowaną w prawo, trzymającej lirę. Całość osadzona została na prostopadłościennym podstawie ozdobionej fryzem z wieńców laurowych, wewnątrz których wygrawerowano imiona i nazwiska wielkich poetów i pisarzy: Wergiliusza, Homera, Voltaire'a, Racina, Tasso. Zegar o podobnej dekoracji i nieznacznych różnicach w detalach (inna kolejność imion) znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie²³, tu określony został jako zegar z przedstawieniem muzy poezji miłosnej Erato. Jednakże w Muzeum Sztuki w Cleveland znajduje się marmurowa rzeźba Antonio Canovy przedstawiająca analogiczną postać, określoną jako Terpsychora²⁴. Rzeźba została wykonana w 1816 roku i może być uznana za pierwowzór dla figury z zegara. W greckiej mitologii Terpsychora jest muzą inspiracji oraz lirycznej poezji, może właśnie dlatego to jej postać została wykorzystana do gloryfikacji imion słynnych poetów. Rzeźba Canova miała być w zamysle portretem Alexandrine Bonaparte²⁵, bratowej Napoleona Bonaparte, jednak po upadku cesarza i anulowaniu zlecenia w 1815 roku Canova przeinterpretował ją na postać mitologiczną. Figura zyskała najwyraźniej uznanie, gdyż szybko sięgnęli po nią brązownicy francuscy.

Wzorzec do obudowy powstał zatem we Francji, natomiast sama szafka mogła być już wykonana w Polsce. Wspomniany zegar ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, mimo sygnatury paryskiego emaliera na odwrocie tarczy, został przypisany ostatniemu z przedstawicieli słynnej rodziny zegarmistrzów warszawskich – Antoniemu Gugenusowi (1777-1850), a obudowa uznana za powtórzenie wzoru francuskiego przejętego przez jednego z brązowników warszawskich. Być może zegar ze zbiorów MNKi również można wiązać z warsztatem Antoniego Gugenususa.

Historyczna postać mogła również posłużyć jako wzór dla figury rzymskiego wodza, zdobiącej szafkę mosiężnego zegara kominkowego z połowy XIX wieku

²³ *Przewodnik Muzeum Narodowego w Warszawie*, pr. zbior. red. K. Murawska-Muthesins, D. Folga-Januszewska, Warszawa 1998, s. 407-408

²⁴ <http://www.clevelandart.org/collections/collection%20online.aspx?pid={91ADCD8F-992A-45A5-8599-70835467DF5E}&coid=5895382&clabel=highlights>

²⁵ Alexandrine de Bleschamp (1778-1855), znana pod nazwiskiem pierwszego męża, bankiera – Hypholite Jouberton – jako *madame Jouberton*, od 1803 roku druga żona Luciena Bonaparte, brata Napoleona I, zob. http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandrine_de_Bleschamp

(kat. 16, Il. 5). Na wysokiej podstawie pokrytej ornamentem z pierzastych rocaillów i ulistnionej wici osadzony został graniasty cokół z mechanizmem zegarowym. Cokół służy jako oparcie dla pełnoplastycznej figury mężczyzny w tunice, z hełmem u stóp, trzymającego w prawej ręce zwój papirusu. Po przeciwnej stronie o cokół oparta została płyta z reliefowym przedstawieniem (wojownik podtrzymujący młodą kobietę, unoszący ręce w kierunku stojącej wyżej postaci), przesłonięta dołem fragmentem leżącej, kanelowanej kolumny. Temat przedstawienia wciąż pozostaje nierozczytany. W tym przypadku, można jedynie założyć, że forma obudowy została zapożyczona z wzorca francuskiego, a następnie wykonana w Polsce. Potwierdzać to mogą przykłady analogicznych zegarów w polskich kolekcjach prywatnych czy na rynku antykwarycznym, wykonane w innym materiale. Warto zauważyć, że jeden z zegarów²⁶ na rynku antykwarycznym, nosi sygnaturę *Le Roy & Fils*, oznacza to, że sama forma obudowy musiała cieszyć się uznaniem, skoro została podjęta przez tak znaną paryską firmę.

Ostatnim z grupy francuskich figuralnych zegarów kominkowych jest zegar z postacią wędrownego muzykanta (kat. 18) z ok. 1860-1870 roku, inspirowany stylistyką epoki Ludwika XV. Oprawę zaprojektował znany francuski rzeźbiarz Philippe H. Mourey²⁷, mechnizazm natomiast nosi sygnaturę paryskiej firmy *Potonie & Cie*. Zegar mieści się w cylindrycznej puszcze, osadzonej na ażurowej podstawie, bogato zdobionej ornamentem z przeplatających się rocaillów, liściastych girland i rozetek. Obok puszek z mechanizmem, wkomponowanej we fragment wzniesienia, stoi muzykant z cytrą(?), ubrany w spodnie do kolan, kaftan, kapelus, z laską i zawieszonym na niej węzełkiem.

Od połowy XIX wieku na obudowach zegarów francuskich uwidacznia się zachwyty nad zdobnictwem baroku i rokoka. Chętnie wówczas powrócono do formy szafkowego zegara konsolowego, zdobionego markieterią w stylu Boule'a, na ogół ustawianego na ozdobnej konsolce, z którą tworzył komplet. W takiej neobarokowej stylistyce utrzymany jest zegar konsolowy wykonany przez paryską firmę *Lagarde*²⁸ ok. 1860 roku (kat. 17) eksponowany w pałacu, w sypialni biskupa Kajetana Sołtyka. Zegar w czernionej szafce typu *religieuse*, o kształcie trójścienne przeszkłonego graniastostłupa, dołem wolutowo wybrzuszony, zwieńczony pudełkowym daszkiem, zdobią dekoracyjne brązy w stylu Ludwika XIV: kobiece hermy podtrzymujące gzyms, figury orła i koguta (symbolu Francji), podkreślające naroża listwy, wić akantu, oraz centralnie umieszczona, ukazana frontalnie półplastyczna postać boga Słońca – Heliosa prowadzącego swój dwukonny rydwan.

W zbiorach MNKi oprócz francuskich, znajdują się również dwa zegary kominkowe wykonane w innych ośrodkach. Pierwszy to empirowy zegar w kształcie urny z ok. 1810-1815 roku, z sygnaturą berlińskiego zegarmistrza B.F. Schunigka

²⁶ <http://www.zegary-antyczne.com/zegary.php?lang=pl&nr=16&pict=39#galeria>

²⁷ Philippe H. Mourey (1840-1910), francuski rzeźbiarz pracujący od 1870 r. dla słynnej paryskiej firmy zegarmistrzowskiej *Japy Freres&Cie* zob. <http://www.worthpoint.com/worthopedia/ph-mourey-1870-french-neoclassical-bronze-gilded>

²⁸ B. Loomes, *Watchmakers and Clockmakers of the World, 21st Century Edition*, 2008 wymienia nazwisko *Lagarde* bez imienia, jako zegarmistrza działającego w Paryżu w 1860 r.; natomiast w: L. H. Tardy, *French Clocks the World Over by Tardy*, Paris 1981, czytamy, że w Paryżu przy Rue St-Antoine w 1860 r. i przy Rue des Enfants-Rouges w 1870 r. miał swoją pracownię właśnie niejaki *Lagarde*

Il. 5

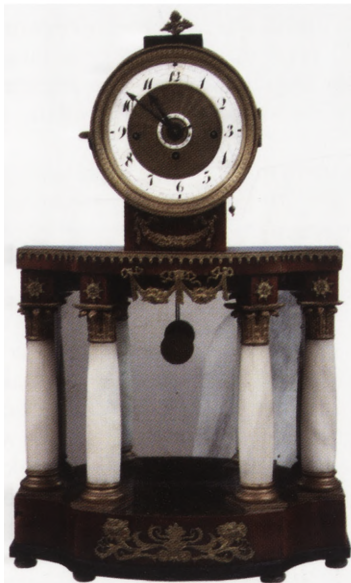
Il. 6

(kat. 13, Il. 6). Werk znajduje się w szafce z czernionego drewna w formie urny, ustawionej na kwadratowej podstawie, zwieńczonej szyszkami i globusem z brązu. Forma obudowy ma z pewnością proveniencję francuską, pojawiła się pod koniec XVIII wieku, ale największą popularność zyskała w okresie Cesarstwa. Trudno zatem z całą pewnością stwierdzić, czy została ona wykonana we Francji, czy tylko jest wzorowana na francuskiej. Nie ulega jednak wątpliwości, że mechanizm powstał w Berlinie, w zakładzie niejakiego B.F. Schunigka, współpracownika George Adolphe Nevira, zegarmistrza Fryderyka II Wielkiego. W 1803 roku Nevir przekazał swój zakład Schunigkowi, ten natomiast po 1815 roku, oddał go w ręce syna założyciela firmy Dominique Nevira²⁹. Stąd też można uznać, że zegar musiał powstać przed rokiem 1815. W tym miejscu należy wspomnieć, że w 1856 to właśnie zakład Nevira kupił berliński zegarmistrz Johannes Hartmann, wykonawca innego zegara ze zbiorów MNKi – zegara podróżnego, omawianego w dalszej części.

Drugi wykonany poza Francją, to biedermeierowski zegar portalowy³⁰ (kat. 15, Il. 7), w obudowie charakterystycznej dla zegarów wiedeńskich z lat 1815-1830. Szafce nadano formę portyku zabudowanego lustrem, z czterema alabastrowymi kolumnami korynckimi, podtrzymującymi gzyms. Na gzymsie osadzony został niski cokół i puszka z mechanizmem. Pierwotnie zegar zdobiły, niezachowane dziś, brązowe lwy ustawione na gzymsie i wieńczący posążek Pallas Ateny. Mimo że zegary w tego typu obudowach wykonywano nie tylko w Wiedniu, ale i w wielu miastach monarchii habsburskiej, m.in. na ziemiach polskich zaboru austriackiego, walory artystyczne, wysoka jakość wykonania, forma mosiężnej tarczy zegarowej z emaliowanym pierścieniem godzinowym, pozwalają go łączyć właśnie z Wiedniem.

²⁹ <http://www.alte-spieluhren.de/prunkpendule.htm>

³⁰ L. Urešová, *Zegary*, s. 154

Il. 7

Il. 8

Kolejną grupę w kolekcji stanowią zegary ściennie. Niewątpliwie najstarszym z nich jest schwarzwaldzki z dekoracją alegoryczną (kat. 19), stylistycznie utrzymany w duchu klasycyzmu, dziś prezentowany w Sali Stanisława Augusta. Mechanizm, z sygnaturą zegarmistrza³¹, osłonięty został lekko wypukłą drewnianą płytą, ozdobioną snycerką i złoceniami. Cyferblat zakomponowano wewnątrz dwukolumnowego portyku, którego profilowany naczółek zdobi alegoryczne przedstawienie: półnaga postać kobiety stojąca w półkolistej niszy przy piramidzie – symbolu Wiecznej Chwały. Tak też jest interpretowana scena, jako Alegoria Wieczności i Chwały³². Zegar powstał w Niemczech zapewne w 1. poł. XIX wieku, a twórcą obudowy był, jak sugeruje sygnatura na odwrocie płyty, Michael Sichler z Neustadt. W ręce polskich nabywców trafił poprzez skład F. Bobrowskiego w Warszawie, którego owalna pieczęć również zachowała się na odwrocie.

W kolekcji znajdują się także dwa zegary, reprezentujące typy popularne w epoce biedermeieru. Zegar ramowy tzw. *Rothblatt* (kat. 20, Il. 8) (obecnie jako depozyt eksponowany w Państwowy Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie), należy do typu czasomierzy najczęściej spotykanych na terenie monarchii habsburskiej. Mechanizm przytwierdzony jest do złoczonej, profilowanej płyty otoczonoj ramą z plastycznym fryzem z wolicz oczu. Płytę, wokół mosiężnej tarczy z emaliowanym pierścieniem godzinowym, zdobi liściasta rozeta, zaś poniżej, owalny otwór, przez który widać dekoracyjne wahadło, otacza figura orła o rozpostartych skrzydłach, trzymającego ukwiecone gałązki. Wszystkie te elementy dekoracji spotykane są w zegarach wiedeńskich³³ bądź praskich. Zegar w kolekcji MNKi sygnowany

³¹ W obecnym stanie możliwe do odczytania jest jedynie imię *Matthias*

³² *Motywy mitologiczne...*, s. 27, poz. kat. 191

³³ R. Mühe, H.M. Vogel, *Alte Uhren. Ein Handbuch europäischer Tischuhren, Wanduhren und Bodenstanduhren*, München 1976, s. 177, poz. kat. 322

na odwrociu szafki nazwiskiem *J. Berdau* (Jana Berdana)³⁴, znanego zegarmistrza francuskiego pochodzenia, działającego w Krakowie w pierwszych latach XIX wieku jest świadectwem silnego oddziaływania tych ośrodków na zegarmistrzostwo w Polsce południowej. Obok sygnatury na odwrocie widnieje data: *10 stycznia roku 1827*.

Niezwykle ciekawym zabytkiem w kolekcji jest również biedermeierowski zegar obrazowy z *Pejzażem nadreńskim*³⁵ z ok. 1830-1840 (kat. 21), prezentowany w Sali Rafała Hadziewicza. Mechanizm przymocowano do blachy, będącej podłożem dla malowidła ze sceną rodzajową na tle miasteczka i rzeki, gdzie stał się jego integralną częścią. Tarczę zegara można tu odnaleźć na wieży budynku, być może ratusza(?) Ani mechanizm, ani malowidło nie są sygnowane, jednakże na podstawie analogicznych zegarów-obrazów, które noszą sygnaturę *C.L. Hoffmeister*³⁶, również zegar ze zbiorów MNKi można wiązać z osobą tego wiedeńskiego malarza miniaturzysty. Znanie są jego liczne przedstawienia autentycznych miejscowości położonych nad Renem. W tym konkretnym przypadku wydaje się, że widok mógłby przedstawiać miasteczko nad rzeką pokazaną od południa na odcinku, między Rüdesheim, a skałą Lorelei. Dodatkową atrakcją zegara-malowidła jest umieszczony przy pompie, na pierwszym planie, profilowany drut szklany imitujący, po uruchomieniu mechanizmu, ruch wody. Ponadto, jak podaje pierwszy powojenny inwentarz Muzeum Świętokrzyskiego, obok mechanizmu zegarowego w obraz wmontowana była również pozytywka grająca melodie: *Tysiąc walecznych* i *Boże coś Polskę*. Carl Ludwig Hoffmeister znany był przede wszystkim ze współpracy z dwoma pracownikami wykonującymi mechanizmy grające, pracownią F. Rzebitchka w Pradze i Antona Olbricha St. w Wiedniu. Zatem polskie melodie wygrywane przez pozytywkę mogą świadczyć o tym, że zamówienie na nie mogło pochodzić z Polski, lub zmiany te zostały dokonane wtórnie przez polskich zegarmistrzów³⁷.

Ostatni w tej grupie to zegar-cartel na uchwycie w formie wstęgi zawiązanej w kokardę (kat. 22), z Sali Władysława Maleckiego. Otacza go ażurowy kołnierz, a jego boki zdobią rogi obfitości oplatające dołem głowę satyra. Jak sugeruje napis na mechanizmie: *Made in France*, został wykonany we Francji, natomiast obudowa nosi sygnaturę znanej warszawskiej firmy brązowniczej *Bracia Łopieńscy*³⁸. Zegary w analogicznych oprawach w stylu Ludwika XVI, wykonywane we Francji od ok. 1870 roku, dają pewność, że i tę wzorowano na obudowach francuskich.

³⁴ W. Siedlecka, *Polskie zegary*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1974, s. 98, por. ryc. 151

³⁵ Szersze omówienie zegara w rozdziale „Obiekt tygodnia”, s. 357

³⁶ Carl Ludwig Hoffmeister czynny w Wiedeńskiej Manufakturze Porcelany, ok. 1820-1840; był znany także jako malarz szkła i zegarów obrazowych zob. http://www.uhrenhanse.de/sammlerecke/wiener_uhren/bilderuhren/bilderuhren2001_1.htm

³⁷ A. Kwaśnik-Gliwińska, *Nabytki Muzeum Narodowego w Kielcach w latach 1993-1995. Dział Rzemiosła Artystycznego*, RMNKi, 19: Kielce 1998, s. 339

³⁸ Firma *Bracia Łopieńscy* uchodzi za najstłyniejszą firmę brązowniczą przełomu wieków i lat międzywojennych. Założona przez Jana Łopieńskiego w 1862 roku *Fabryka WYROBÓW BRĄZOWYCH* przeszła w ręce synów: Grzegorza (1863-1939) i Feliksa (1866-1941). Od 1900 roku firma funkcjonowała pod szyldem *Bracia Łopieńscy*. Działała nieprzerwanie do 1950 roku, gdy została upaństwowiona i przekształcona w spółdzielnię *Brąz dekoracyjny*

Il. 9

Il. 10

Zegar jednak musiał powstać nie wcześniej niż na początku XX wieku, wskazuje na to sygnatura firmy *Bracia Łopieńscy*, funkcjonującej pod tą nazwą dopiero od 1900 roku.

Na koniec mała grupa zegarów przenośnych, z których najcenniejszy jest angielski zegar podróżny nazywany karetowym bądź powozowym, z 1. poł. XVIII wieku, w podwójnym etui (kat. 23, Il. 9, 10), przypominający większych rozmiarów zegarek kieszonkowy – obecnie eksponowany w Sali przed Studnią w *Galerii MNKi*. Warto dodać, że ten typ zegara zawieszono na łańcuszku we wnętrzu pojazdu, spopularyzował się w XVIII wieku. Zegary karetowe, o podobnej dekoracji, ale wykonane w innych ośrodkach znajdują się m.in. w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie czy Zamku Królewskiego na Wawelu³⁹.

Mechanizm zegara z wychwytem wrzecionowym, mechanizmem bicia godzin i kwadransów oraz budzenia, oprawiony został w srebrną kopertę, bogato zdobioną figuralnym repusem i ażurem. Dla bezpieczeństwa umieszczano go w dwóch futerałach: wewnętrznym, mosiężnym, pierwotnie zdobionym szylkretem, zastąpionym prawdopodobnie w XIX wieku imitującą go warstwą farby olejnej w kolorze wiśniowo-brązowym⁴⁰ oraz zewnętrznym drewnianym, obitym skórą. Tylną stronę koperty zdobią repusowane motywy małżowinowe, rocaille, ażurowe liście akantu oraz scena figuralna z przedstawieniem Merkurego trzymającego kaduceusz, siedzącej na tarasie ogrodu kobiety z księgą i piórem w dłoni oraz figurą żurawia trzymającego w podniesionej łapie kamień. Merkury, z racji swej roli przewodnika podróżnych, jest postacią często przedstawianą na zegarach powozowych. Kobietę z księgą oraz żurawia można interpretować jako symbole Czujności⁴¹, co świetnie podkreślałoby funkcję zegara. Jednak znaczenie pozostałych elementów, jak klepsydra, maska, róg obfitości, putto z miarą długości w kontekście całej kompozycji, pozostaje kwestią do dalszej analizy.

³⁹ Z. Prószyńska, *Dawne zegary*, Warszawa 1977, s. 40; <http://www.wawel.krakow.pl/pl/index.php?op=94>

⁴⁰ M. Pełczyński, *Zegar powozowy w podwójnym etui. Dokumentacja konserwatorska*, Warszawa 1985, s. 5 [maszynopis]

⁴¹ C. Ripa, *Ikonomia*, Kraków 1998, s. 242-243

II. 11

II. 12

II. 13

Na mechanizmie zegara wygrawerowana została sygnatura: *J.M. Carleson, London, 1063*, pozostaje jednak wciąż sprawą otwartą, kim był i kiedy działał zegarmistrz o tym nazwisku. Srebrna koperta również nie posiada żadnych oznaczeń ani punc warsztatu złotniczego. Jedynym znakiem jaki udało się odnaleźć podczas prac konserwatorskich jest umieszczona w romboidalnym polu litera „D” na krawędzi uszka-zawieszki. Wg klucza do punc angielskich litera ta określa czas powstania koperty na rok 1719 bądź 1739. Z inskrypcji wyrytych na mechanizmie wiadomo jedynie, że zegar był niejednokrotnie naprawiany w Niemczech i Polsce. Po raz pierwszy dokonano tego w latach 1754-1757.

Drugim zegarem podróźnym jest miniaturowy zegar (kat. 24, Il. 11-13) z sygnaturą Johanna Hartmanna. Jego obudowa ma formę ażurowej szafki z narożnymi kolumnkami podtrzymującymi gzyms z galeryjką, oprawę wieńczy uchwyt umożliwiający przenoszenie. Ścianki szafki pokrywa kobaltowa emalia i złoto-biała, stylizowana wic roślinna, ponadto ścianki boczne dekorują owalne plakiety z miniaturowymi portretami dwóch dam w strojach w stylu Ludwika XVI. Sygnatura na tarczy odnosi się do znanego zegarmistrza pracującego na potrzeby m.in. dworu berlińskiego, Johanna Hartmanna⁴². Jak już wspomniano był on w latach 1856-1872 właścicielem zakładu zegarmistrzowskiego znajdującego się w Berlinie na ulicy *Unter den Linden 49*, który to w 1856 roku kupił od rodziny Nevir, krótki czas jego działalności zakończyła w 1872 roku choroba oczu.

⁴² <http://www.grandfatherclocks.co.uk/route.php?rid=58ent=5>

Kolekcja zegarów w Muzeum Narodowym w Kielcach, chociaż nieliczna, prezentuje dużą różnorodność typów i form, pozwalającą na prześledzenie upodobań, gustów panujących w XVIII i XIX wieku. Znajdują się tu dzieła wysokiej klasy, wykonane w znanych pracowniach, wzorowane na modnych, cieszących się popularnością projektach.

Niniejsze omówienie jedynie podsumowuje dotychczasowe wiadomości na temat zegarów w kolekcji i stanowi etap wstępny do dalszych badań.

M. Osobińska

KATALOG:

1. Zegar podłogowy

Anglia, Londyn, Robert Holland (działający 1747-1751), mechanizm Niemcy(?), XVIII w.(?), kaptur na wzór angielskich z lat 1670-1720, obudowa sygn. zegarmistrza wygrawerowana na medalionie w podłuczcu tarczy *Robert/Holland/London*

mosiądz, stal, mosiądz srebrzony, grawerowany, czerniony, konstrukcja drewniana, fornir orzechowy(?) woskowany, drewno rzeźbione, intarsjowane, szkło

śr. tarczy 30 cm, obudowa 242x42x43 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2285

Zegar ze wskazaniem sekund, minut, godzin, dni miesiąca. Tarcza mosiężna ze srebrzonymi, nakładanymi pierścieniami wskazań. Napisy grawerowane, czernione. Na łuku tarczy i w narożnikach dekoracyjne ażurowe. Powyżej osi wskazań sekundnik, poniżej okienko kalendarza. Nad pierścieniem, w podłuczcu sferyczna plakieta z sygnaturą zegarmistrza. Dwa otwory naciągu obciążników. Wskazówki stalowe, ażurowe (wtórne).

Obudowa w kształcie wysokiej trójczłonowej szafy z nakładanym kapturem zwieńczonym półkuliście. W przedniej ścianie kaptura oszklone drzwiczki, boki z ażurami akustycznymi. Trzon i podstawa niemalże jednakowej szerokości. Boczne ścianki trzonu zdobione ażurami. Całość fornirowana jasnym orzechem, na frontowej ścianie trzonu i podstawy dekoracja intarsjowana: trzon – dama grająca na pianinie oraz amerek, podstawa – forma zbliżona do wazonu.

Kuczyński, Oborny 1981, s. 20; Główka 2001, s. 58; Pieniążek-Samek, Oborny, Główka 2003, s. 137

2. Zegar podłogowy

Anglia, Londyn, John Ellicott & Son (1760-1770), mechanizm

Anglia, Londyn, ok. 1770, obudowa

sygn. zegarmistrza wygrawerowana na medalionie w podłuczcu tarczy *Ellicott/London*

mosiądz, stal, mosiądz srebrzony, grawerowany, czerniony, sosna fornirowana orzechem woskowanym, drewno rzeźbione, intarsjowane, szkło

śr. tarczy 30,5 cm, obudowa 251x58x28,5 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2286

Tarcza mosiężna ze srebrzonymi, nakładanymi pierścieniami wskazań sekund, minut i godzin, pierścieniem wyłącznika bicia z napisem „Strike/Non Strike“ i wyłącznika kuranta „Chime/Not Chime“ w podtłuczu. Napisy grawerowane, czernione. Na łuku tarczy i w narożnikach dekoracyjne ażury. Powyżej osi wskazań sekundnik, poniżej okienko kalendarza. Nad pierścieniem, w podtłuczu plakieta z sygnaturą zegarmistrza. Dwa otwory naciągu obciążników. Wskazówki stalowe, ażurowe.

Obudowa w kształcie wysokiej, trójczłonowej szafy. Kaptur nakładany, zwieńczony półkuliście, z pagodowym daszkiem dekorowanym sterczynami. Trzon smukły i wysoki, osadzony na nieco szerszej podstawie i niskich nóżkach. Cała powierzchnia mebla fornirowana orzechem z dekoracyjnym układem słoï, woskowana.

Pieniążek-Samek, Oborny, Główka 2003, s. 137

3. Zegar podłogowy

Polska(?), Elbląg(?), ok. 1775, mechanizm, obudowa niesygn.

mosiądz, stal, mosiądz srebrzony, grawerowny, czerniony, jesion(?), sosna, fornir orzechowy, wiśnia, drewno rzeźbione, szkło

śr. tarczy 27 cm, obudowa 235x50x25 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2293

Zegar ze wskazaniami sekund, minut, godzin, dni miesiąca. Tarcza mosiężna ze srebrzonymi nakładanymi pierścieniami wskazań. Powyżej osi wskazań sekundnik, niżej okienko kalendarza. Nad cyferblatem, w podtłuczu pierścień wyłącznika bicia z napisem „Sonare/Non Sonare“. Napisy grawerowane, czernione. Dwa otwory naciągu obciążników. Wskazówki stalowe, ażurowe. Na tuku tarczy i w narożnikach dekoracyjne ażury.

Obudowa w kształcie wysokiej trójczłonowej szafy. Kaptur nakładany, zwieńczony półkuliście, z pudełkowym daszkiem dekorowanym sterczynami. Trzon smukły, wybruszony w części środkowej, osadzony na nieco szerszej, profilowanej podstawie, na niskich nóżkach. W drzwiczkach frontowych trzonu trójlistny, przeszklony otwór. Kaptur wykonany z drewna litego. Trzon i podstawa fornirowane orzechem z dekoracyjnym układem słoï, woskowane.

Niepublikowany

4. Zegar podłogowy

Anglia, Londyn, poł. XIX w.(?), mechanizm, obudowa

sygn. (sprzedawcy?) wygrawerowana na dwóch plakietach w formie wstęg, poniżej i powyżej osi wskazań *Robinson/London*

mosiądz, stal, mosiądz srebrzony, drewno, fornir mahoniowy, szkło

śr. tarczy 36,5 cm, obudowa 233x71x30 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2306

Zegar ze wskazaniami minut i godzin. Napisy grawerowane, czernione. Tarcza okrągła, srebrzona, ujęta profilowaną, mosiężną ramą, z oznakowaniem minut cyframi arabskimi i godzin cyframi rzymskimi. Poniżej osi wskazań okienko datownika. Dwa otwory naciągu obciążników. Wskazówki stalowe, proste.

Obudowa w formie wysokiej szafki z kolumnami i półkolumnami kompozytowymi na narożach, trójściennie oszklonej, na wysokim cokole, zwieńczonej belkowaniem. Brak wydzielonej głowicy. Tarcza w górnej części trzonu. Cała szafa fornirowana mahoniem, polerowana.

Pieniążek-Samek, Oborny, Główa 2003, s. 137

5. Zegar podłogowy

Śląsk, Świebodzice, wytwórnia Gustawa Beckera, 2. poł. XIX w.
sygn. firmy wewnątrz szafki, na plakiecie *Karten Gong/G.B. 254482*
mosiądz, dąb lakierowany, rzeźbiony, szkło
śr. tarczy 27 cm, obudowa 204x57,5x32 cm
w 1992 przeniesiony z inwentarza administracyjnego
nr inw. MNKi/R/2305

Tarcza mosiężna ze wskazaniem minut i godzin. Napisy malowane. Wskazówki stalowe. Obudowa w formie wysokiej szafki, z wydzielonym cokołem opartym na toczonych nóżkach. Trzon szeroki, o zaokrąglonych narożach, z trójdzielnie przeszklonymi drzwiczkami, zwieńczony gzymsem. Brak wydzielonej głowicy. Tarcza w górnej części trzonu. Drzwiczki, przy górnej i dolnej krawędzi, ozdobione snycerską dekoracją w formie pasu żłobkowań. Na narożach festony kwiatowo-owocowe.

Niepublikowany

6. Zegar podłogowy

Śląsk, Świebodzice, wytwórnia Gustawa Beckera, pocz. XX w.
sygn. firmy na tarczy, powyżej osi wskazań *Gustaw Becker*
mosiądz, mosiądz srebrzony, drewno iglaste, fornir dębowy, szkło
śr. tarczy 27 cm, obudowa 209x52x29 cm
w 1992 przeniesiony z inwentarza administracyjnego
nr inw. MNKi/R/2304

Tarcza mosiężna ze wskazaniem minut i godzin. Napisy malowane. Wskazówki stalowe, proste. Obudowa w formie wysokiej szafki na niskim cokole, z wysokim, smukłym trzonem, o zaokrąglonych narożach, zwieńczonym wysuniętym gzymsem. Brak wydzielonej głowicy. Mechanizm z tarczą umieszczony w górnej części trzonu. Drzwiczki frontowe w części środkowej przeszklone i wypełnione witrażem z białego szkła.

Kwaśnik-Gliwińska 1995, s. 290, 294, poz. 37

7. Zegar kominkowy z dwoma amorkami

Francja, poł. XVIII w.
niesygn.
mosiądz, brąz cyzelowany, złocony
śr. tarczy 13,5 cm, obudowa 60x90x24cm
mienie podworskie
nr inw. MNKi/R/2290

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza okrągła, emaliowana, biała z oznakowaniem minut cyframi arabskimi, godzin cyframi rzymskimi. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki brązowe, ażurowe (rekonstruowane). Obudowa z brązu cyzelowanego, złoconego, z pełnoplastyczną dekoracją figuralną: na podstawie z rozbudowanych pierzastych rocaillów i ślimacznicy, wokół puszc-

ki z mechanizmem, dwa zwrócone ku sobie putta Eros i Anteros – jeden uskrzydłony z kołczanem i strzałami, ptasim gniazdkiem oraz wieńcem róż u stóp, drugi siedzący na księgach z uniesionymi w górę rączkami.

Motywy mitologiczne 2006, s. 15, kat. 54, repr.; Najcenniejsze 2008, s. 183, kat. IV/102, il. s. 183

8. Zegar szafkowy stołowy

Austria, Wiedeń, Michael Rueff (działający 1758-1783), 1760-1780

sygn. zegarmistrza wygrawerowana na sferycznej plakiecie w podłuczcu tarczy *Michael/Rueff/Wien*

mosiądz, stal, mosiądz srebrzony, grawerowany, czerniony, brąz złocony, dąb, drewno czernione, szkło

śr. tarczy 16,5 cm, obudowa 44x27x13,5 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2288

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza zdobiona repusowaną wicią roślinną. W podłuczcu tarczy nakładane pierścienie wytłaczniaka bicia repetiera i budzika, z wygrawerowanymi: „Repetiert-Repetier nicht”, „Schlagt-Schlagt nicht” oraz medalion z sygnaturą. Napisy grawerowane, czernione. W górnych narożnikach szafki dekoracyjne ażury. Wskazówki stalowe, ażurowe, oksydowane.

Obudowa typu bracket, w kształcie prostokątnej szafki przeszklonej z czterech stron, wspartej na niskich nóżkach, czerniona. Całość zwieńczona pudełkowym, daszkiem z dekoracyjnym ażurowym uchwytem z wici roślinnej i figur kobiecych.

Niepublikowany

9. Zegar kominkowy w marmurowej obudowie

Francja, Paryż, firma Gudin, ok. 1770

sygn. firmy na tarczy *Gudin/A PARIS*

mosiądz, emalia biała i czarna, stal, mosiądz złocony, cyzelowany, biały marmur, szkło

śr. tarczy 8,5 cm, obudowa 35,5x14x12 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2289

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza okrągła, emaliowana, biała z oznakowaniem minut cyframi arabskimi, godzin cyframi rzymskimi. Dwa otwory naciągu sprężyn. Brak wskazówek. Obudowa marmurowa w formie graniastostupa na nieco szerszej podstawie, kulistych nóżkach, zwieńczonego owalną, puklowaną wazą z uchwytem w kształcie szyszki z brązu. Na podstawie prostokątne płyciny mosiężne, na bocznych ściankach trzonu plastyczne rozety. Wokół tarczy, ujętej złoconym perłkowaniem, cztery mosiężne guzy.

Niepublikowany

10. Zegar kominkowy *Edukacja Achillesa*

Francja, kon. XVIII /pocz. XIX w.

niesygn.

mosiądz, stal, emalia biała i czarna, brąz złocony, cyzelowany

śr. tarczy 9 cm, obudowa 42x25,5x11,5 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2296

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza okrągła, emaliowana, biała z oznakowaniem minut cyframi arabskimi (co kwadrans), godzin cyframi rzymskimi. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki brązowe, ażurowe. Obudowa z brązu cyzelowanego, w formie prostopadłościennego cokołu na tralkowych nóżkach, zwieńczonego pełnoplastyczną dekoracją figuralną: centaur Chiron pomaga młodemu Achillesowi napiąć łuk. Na ściankach cokołu plakiety: wokół tarczy zegarowej dwa gryfy(?), na ściankach bocznych łuk i maczuga, przewiązane wstęgą.

Motywy mitologiczne 2006, s. 23, kat. 151, il. na okładce; Najcenniejsze 2008, s. 184, kat. IV/103, il. s. 184

11. Zegar kominkowy z kobietą rysującą popiersie wodza

Francja, ok. 1810

niesygn.

mosiądz, stal, emalia biała i czarna, mosiądz czerniony, brąz złożony, cyzelowany
śr. tarczy 8,5 cm; obudowa 3,0x29,5x12,5cm

zakup w 1966

nr inw. MNKi/R/2298

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza mosiężna, srebrzona z oznakowaniem godzin cyframi rzymskimi. Napisy grawerowane, czernione. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki stalowe, ażurowe. Obudowa w formie postumentu przesłoniętego drapowaną tkaniną. O postument opiera się pochylona kobieta w stroju à la grecque, rysująca popiersie antycznego wojownika, ustawione po przeciwnej stronie, na kanelowanej kolumnie. Całość osadzona na mosiężnej czernionej podstawie wspartej na toczonych nóżkach, ozdobionej brązowymi plakietami: kompozycją z przyborów malarskich, piórami, rozetami.

Kuczynski, Oborny 1981, s. 31; Motywy mitologiczne 2006, s. 17, kat. 85, repr.

12. Zegar szafkowy

Francja, ok. 1815.

niesygn.

mosiądz, emalia biała i czarna, mosiądz złożony, cyzelowany, drewno fornirowane orzechem

śr. tarczy 9,5 cm; obudowa 53x42x21,5 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2295

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza okrągła, emaliowana, biała z oznakowaniem godzin cyframi arabskimi. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki stalowe, ażurowe (wtórne). Obudowa w formie dużej, prostopadłościennej, drewnianej, fornirowanej szafki. W górną część ścianki frontowej, wmontowana prostokątna, czerniona płyta miedziana. Do niej przytwierdzony mechanizm zegarowy. Wokół tarczy, na płycie przymocowano brązowe apliki: dwie siedzące, uskrzydłone postacie kobiece, jedna czytająca, przy niej stojący na postumencie kogut, druga pisząca, obok na postumencie sowa. Poniżej w ramce dwa połączone wieńce laurowe i feston.

Motywy mitologiczne 2006, s. 26, kat. 187, repr.

13. Zegar kominkowy w kształcie urny
Niemcy, Berlin, B.F. Schunigk, 1810-1815
sygn. na mechanizmie

mosiądz, emalia biała i czarna, brąz złocony, dąb czerniony
 śr. tarczy 9,5 cm, obudowa 47,5x14x8 cm
 mienie podworskie
 nr inw. MNKi/R/2299

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza emaliowana, biała, z oznakowaniem cyframi arabskimi minut (co kwadrans) oraz godzin. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki mosiężne, ażurowe. Obudowa w formie urny z czernionego drewna, z brązowym trzonem opartym na kwadratowej podstawie ze spłaszczonymi nóżkami. Urna zwieńczona pudelkowym daszkiem, na którym stoi mosiężny globus, poniżej cztery brązowe szyszki. Ścianki podstawy wypełnione brązowymi plaketami.

Niepublikowany

14. Zegar kominkowy z muzą Terpsychorą
 Polska(?), Warszawa(?), Antoni Gugenmus(?), (1777-1850), ok. 1820
 niesygn.

mosiądz, stal, brąz złocony, cyzelowany
 śr. tarczy 8 cm, obudowa 65x32x13 cm
 zakup w 1967
 nr inw. MNKi/R/2291

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza mosiężna z oznakowaniem godzin cyframi rzymskimi. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki stalowe, ażurowe. Obudowa z brązu złoconego, w formie cokołu, na wysokiej prostopadłościennym podstawie o wolutowych nóżkach. Przy cokole, pełnoplastyczna postać kobiety trzymającej lirę, ubranej w peplos, z głową skierowaną w prawo, z wysuniętą lewą nogą. Na cokole księgi wieniec laurowy. Cokół ozdobiony brązowymi plaketami: stylizowanymi motywami kwiatowymi oraz profilami kobiety i mężczyzny, na podstawie w wieńcach imiona: Virgile, Homere, Voltaire, Racine, Tasse.

Kuczyński, Oborny 1981, s. 33; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, Kosiński 1999, z. 2, s. 15; Motywy mitologiczne 2006, s. 17, kat. 83, repr.

15. Zegar konsolowy w portalowej obudowie
 Austria, Wiedeń, ok. 1820-1830
 niesygn.

mosiądz, emalia biała i czarna, drewno fornirowane mahoniem, brąz złocony, alabaster
 śr. tarczy 13 cm, obudowa 63x32x13 cm
 zakup w 1969
 nr inw. MNKi/R/2307

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza mosiężna z emaliowanym, białym, pierścieniem. Oznakowanie godzin cyframi arabskimi. Trzy otwory naciągu sprężyn. Wskazówki stalowe, proste. Szafka w typie wiedeńskiej obudowy portalowej. Puszka z mechanizmem osadzona na niewielkim cokole, na szczycie czterokolumnowego portyku. Tylne ścianki lustrzana. Między kolumnami zawieszona wahadło w kształcie słonecznej maski. Kapitele, gzyms, cokół i podstawa ozdobione brązami: festonami, rozetkami, stylizowaną kompozycją kwiatową.

Niepublikowany

16. Zegar kominkowy z mężczyzną w stroju antycznym

Francja(?), Polska(?), ok. poł. XIX w.

niesygn.

mosiądz, stop metali, mosiądz złożony, cyzelowany

śr. tarczy 9,5 cm, obudowa 65x48x20 cm

mienie podworskie, do 1982 depozyt w Muzeum Okręgowym (obecnie Muzeum im. Jacka Malczewskiego) w Radomiu

nr inw. MNKi/R/2294

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza mosiężna z oznakowaniem godzin cyframi rzymskimi. Napisy malowane. Dwa otwory naciągu sprężyn. Brak wskazówek. Obudowa mosiężna, złożona. Mechanizm zegara umieszczony w prostopadłościennym cokole, na wysokiej podstawie ozdobionej plastycznym ornamentem z pierzastych rocaillów i ulistnionej wici. Na cokole pełnoplastyczna figura siedzącego mężczyzny w antycznej tunice z papirusem w prawej dłoni i hełmem u stóp. Po przeciwnej stronie cokołu płyta z reliefem przestonięta fragmentem kanelowanej kolumny. Na płycie scena przedstawiająca antycznego wojownika podtrzymującego ciało młodej kobiety. Obydwie postacie wznoszą jednocześnie ręce w kierunku figury stojącej na postumencie (uchwycono stopę postaci).

Niepublikowany

17. Zegar konsolowy

Francja, Paryż, Lagarde, ok. 1860

sygn. firmy na mechanizmie *LAGARDE À PARIS 3551*

mosiądz, stal, emalia biała i czarna, brąz złożony, cyzelowany, drewno czernione
śr. tarczy 23 cm, obudowa 72x47x17cm

zakup w 1970

nr inw. MNKiR/2292

Zegar ze wskazaniem godzin. Tarcza zegarowa mosiężna z płytkami emaliowanymi w kręgu cyfrowym. Wewnętrzne pole tarczy pokryte reliefową dekoracją. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki proste, oksydowane.

Obudowę stanowi czerniona szafka typu religieuse, trójściennie przeszklona, dołem wolutowo wybrzuszona, wsparta na czterech nóżkach, zwieńczona wysokim, pudełkowym daszkiem. Na podstawie i szczycie daszku dekoracyjne sterczyny. Szafka zdobiona brązami: na narożach hermy kobiece, figury orła i koguta, liście akantu. Główną dekorację stanowi, umieszczona poniżej cyferblatu, plastyczna plakietka z pokazaną frontalnie postacią boga Słońca – Heliosa prowadzącego swój dwukonny rydwan.

Kuczyński, Oborny 1981, s. 36, il. s. 38; Kuczyński, Kwaśnik-Gliwińska, Jeżewska 1988, s. 25, il. 20; Główna 2001, s. 47; Pieniążek-Samek, Oborny, Główna 2003, s. 135, 137; Motywy mitologiczne 2006, s. 16, kat. 76, repr.; Najcenniejsze 2008, s. 183, kat. IV/101, il. s. 183

18. Zegar kominkowy z postacią wędrownego muzykanta

Francja, Paryż, Potonie & Cie, ok. 1865-1870, mechanizm

projekt obudowy Philippe H. Mourey (1840-1910)

sygn. firmy zegarmistrzowskiej na mechanizmie *Potonie & Cie/à Paris* (w kole)/
nr 27506/BB 90 215

sygn. autora projektu na tylnej części obudowy 5 *P.H. Mourey 64*

mosiądz, emalia biała i czarna, brąz złocony, patynowany
 śr. tarczy 9,5 cm, obudowa 28x23x9 cm
 mienie podworskie
 nr inw. MNKi/R/2297

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza emaliowana, biała, z oznakowaniem godzin cyframi rzymskimi. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki stalowe, ażurowe. Puszka z mechanizmem wkomponowana w przedstawienie figuralne, na ażurowej podstawie, bogato zdobionej ornamentem cęgowym przeplatających się z rocaillum, girlandami, kartuszem, rozetkami. Wokół puszki liściaste i ukwiecone gałązki oraz postać stojącego młodzieńca ubranego w spodnie do kolan, kaftan, kapelusz, z laską i zawieszonym na niej węzełkiem oraz cytrą.

Niepublikowany

19. Zegar ścienny szwarzwaldzki

Niemcy, Neustadt, 1. ćw. XIX w. – mechanizm: Matthias(?), obudowa Michael Sichler

sygn. zegarmistrza na mechanizmie *Matthias...*

sygn. na odwrociu tarczy *Gefast von Michael Sichler in Neustadt*

sygn. sprzedawcy *F. Bobrowski/Warszawa* (w owalu)

mosiądz, stal, drewno lipowe, malowane, złocone

śr. tarczy 29 cm, obudowa 47x73 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/1953

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza drewniana, lekko wypukła, malowana, zdobiona snycerką i złoceniami. Cyferblat, wydzielony z tarczy, z oznaczeniem godzin cyframi rzymskimi. Wskazówki stalowe, ażurowe. Wokół cyferblatu złocone kolumny podtrzymujące belkowanie. Nad nim naczółek z płaskorzeźbioną dekoracją figuralną: w półkolistej niszy z kotarą, przy obelisku stoi półnaga kobieta. Przy krawędziach naczółka dwie wazy z płomieniami.

Motywy mitologiczne 2006, s. 27, kat. 191; Najcenniejsze 2008, s. 184, kat. IV/104, il. s. 184; Raport 2007, s. 32-33

20. Zegar ramowy tzw. *Rothblatt*

Polska, Kraków, Jan Berdau (Berdeau) (czynny 1810-1830), 1827

sygn. zegarmistrza na plecach szafki *J. Berdan, 746 S lub J/10 stycznia Roku 1827*

mosiądz, emalia biała i czarna, brąz, drewno, szkło

śr. tarczy 12,5 cm, obudowa 78x41,5x15,5 cm

dar Narodowego Banku Polskiego w Kielcach, 1969

nr inw. MNKi/R/2303

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza mosiężna z emaliowanym, białym pierścieniem. Oznakowanie godzin cyframi arabskimi. Trzy otwory naciągu sprężyn. Wskazówki stalowe, proste. Mechanizm zegara przymocowany do płyty oprawionej w uskokowo profilowaną ramę, ozdobioną ornamentem wolicz oczu. Wokół tarczy rozeta z wgłębionych liści promieni. Poniżej cyferblatu owalny otwór, w którym widoczne jest wahadło w kształcie słonecznej maski. Nad otworem orzeł o szeroko rozpostartych skrzydłach, trzymający w szponach zwisające gałęzie z owocami.

Niepublikowany

21. Zegar obrazowy *Pejzaż nadreński*

Austria, Wiedeń, 1830-1840

malowidło Carl Ludwig Hoffmeister(?)

niesygn.

mosiądz, stal, mosiądz srebrzony, blacha miedziana, drewno

śr. tarczy 3,5 cm, obudowa 46x61,6 cm; w ramie 63,3x79,2 cm

mienie podworskie, do 1993 w Dziale Malarstwa i Rzeźby jako Obraz-Zegar (M/1276)

nr inw. MNKi/R/2301

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza mosiężna z oznakowaniem godzin cyframi rzymskimi. Napisy malowane. Wskazówki stalowe, proste. Zegar przymocowany do płyty z malowidłem oprawionym w profilowaną ramę. Tarcza zegarowa wkomponowana w malowidło, umieszczona na wieży budowli z wykuszami i sterczynami. Obraz przedstawia scenę rodzajową w miasteczku nad wijącą się w tle rzeką Ren.

Kwaśnik-Gliwińska 1998, s. 338-339; http://mnki.pl/pl/s,490,Zegar_obrazowy.html

22. Zegar ścienny – cartel

Francja, pocz. XX w., mechanizm

Polska, Warszawa, firma *Bracia Łopieńscy*, pocz. XX w., obudowasygn. na mechanizmie *MADE IN FRANCE*, na obudowie *BRACIA ŁOPIEŃSCY / WARSZAWA*

mosiądz, emalia biała i czarna, brąz złożony

śr. tarczy 14 cm, obudowa 56,5x27 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2302

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza emaliowana, biała z oznakowaniem cyframi arabskimi minut (co kwadrans) oraz godzin. Dwa otwory naciągu sprężyn. Wskazówki miedziane, ażurowe. Puszka z mechanizmem otoczona profilowanym kołnierzem. Jego boki zdobią rogi obfitości oplatające dołem głowę satyra. Zegar zawieszony na wstędze, zawiązanej w miejscu uchwytu w kokardę.

Warszawska firma 1978, kat. 25; Okruchy brązu 1994, s. 30, kat. 25, il. s. 30; Tempustene 2000, s. 158-160, kat. XIII. 3, Il. s. 159; Pieniążek-Samek, Oborny, Główka 2003, s. 137; Najcenniejsze 2008, s. 184, kat. IV/106, il. s. 184

23. Zegar powozowy w podwójnym etui

Anglia, Londyn, J.M. Carleson, 1. poł. XVIII w.

sygn. zegarmistrza na mechanizmie *J. M. Carleson London 1063*na wewnętrznej stronie tarczy inskrypcja odnosząca się do pierwszej naprawy *PL Schänl den 20 marhi's 1754 a 1757* oraz nazwiska dokonujących naprawy *Kuska a Varsovie, P. Woyciechowski*na uchwycie / krawędzi uszka koperty punca w prostokącie *D*

mosiądz, brąz, stal, srebro, szkło, sukno, drewno, skóra

śr. tarczy 8,8 cm, koperta 11,3x14,5 cm

mienie podworskie

nr inw. MNKi/R/2284

Mechanizm z napędami sprężynowymi dla mechanizmu chodu, bicia godzin i kwadransów oraz budzenia. Zegar ze wskazaniem minut i godzin oraz dni

miesiąca. Tarcza z nakładanymi ażurowymi pierścieniami z oznaczeniem minut cyframi arabskimi, godzin cyframi rzymskimi, a także pracy budzika – cyframi arabskimi (w małym pierścieniu wokół osi wskazań). W górnej części tarczy małe okienko datownika. Wskazówki profilowane, stalowe, oksydowane. Mechanizm umieszczony w srebrnej, obłej kopercie zdobionej azurami i dekoracją repusowaną. W górnej części koperty okrągła zawieszka. Na tylnej stronie koperty scena figuralna: postać Merkurego trzymającego kaduceusz oraz siedząca na tarasie ogrodu kobieta z księgą w dłoni, za nią żuraw z kamieniem w podniesionej łapie – symbolizujące Czujność. Kompozycje otaczają motywy małżowinowe, rocaille, ażurowe liście akantu.

Dwa futerały: wewnętrzny, kulisty, wykonany z mosiądzu, wyłożony jedwabną tkaniną w kolorze bordowym, pomalowany farbą imitująca szylkret oraz zewnętrzny, wykonany z drewna, obciążniętego skórą.

Główka 2001, s. 72; Pieniążek-Samek, Oborny, Główa 2003, s. 137; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska 2004, s. 10-11, il. 15; Motywy mitologiczne 2006, s. 13, kat. 30; Najcenniejsze 2008, s. 183, kat. IV/100

24. Miniaturowy zegar podróżny z kobiecymi miniaturami

Niemcy, Berlin, Johannes Hartmann, 1856-1872

sygn. zegarmistrza na tarczy I. *Hartmann/Berlin*

nr wzoru: 1354

mosiądz, brąz, emalie, kryształ górski

śr. tarczy 2,5 cm; obudowa 11,5x5,7x5,2 cm

zakup w 1968

nr inw. MNKi/R/2300

Zegar ze wskazaniem minut i godzin. Tarcza mosiężna z oznaczeniem godzin cyframi rzymskimi. Napisy malowane. Wskazówki proste, stalowe. Obudowa w formie ażurowej szafki z brązu, z narożnymi kolumnienkami podtrzymującymi belkowanie zwieńczone galeryjką. Na szczycie przymocowany żłobkowy łamany uchwyt. Ścianki zdobione emalią w kolorze kobaltowym ze stylizowanymi motywami roślinnymi w kolorze złotym i białym. Na ściankach bocznych owalne miniatury z portretami dwóch kobiet w strojach z epoki Ludwika XVI.

Najcenniejsze 2008, s. 184, kat. IV/105, il. s. 184

*CLOCKS IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN KIELCE -
PRESENTATION OF THE OBJECTS
FROM DECORATION ART DEPARTMENT*

Collection of clocks in Decoration Art Department consists of 24 exhibits, the majority of them (16) was taken after the Second World War from noble mansions and they have been in the museum since 1945. Five clocks were bought in the years 1966-1970, one is a gift and two objects are taken from the administrative inventory book. Collection, while not huge, presents a lot of various types and forms. They are all mechanical clocks from the 18th and 19th centuries, produced both in Poland and in famous centres of European clocksmithery: London, Paris, Vienna. Often they imitate fashionable, popular objects. As the most precious we may mention English clock from the workshop of London clocksmith John Ellicott, a group of French fire-place clocks with figural decoration, a painting clock and a coach clock from the first half of the 18th century.

Although in the publications of the National Museum in Kielce there is some information about objects that are presented on the permanent exhibitions, there is still no description of the overall collection. The aim of this article is to summarise present state of knowledge about clocks in the collection. Taking into consideration their function in the interior decoration they were divided into four groups: floor clocks, bracket and mantel clocks, consol clocks and travel ones. In the work chronological systematization is used, the biggest attention is paid to forms and decorations of cases. The article is accompanied by a tiny catalogue with short descriptions of the objects.

M. Osobinska

WYKAZ LITERATURY

Ateny 1979 – *Polish Landscape and Genre Painting from the 19th and 20th Centuries* [Katalog wystawy], oprac. B. Modrzejewska, A. Oborny, Ateny 1979

Berlin 1979 – *Landschaften und Genreszenen in der polnischen Malerei des 19 und 20 Jahrhunderts. Aus den Sammlungen des Nationalmuseums Kielce* [Katalog wystawy], oprac. B. Modrzejewska, Berlin 1979

Donatorzy 2008 – *Donatorzy Muzeum Narodowego w Kielcach. Katalog wystawy*, red. J. Mielcarska-Kaczmarczyk, Kielce 2008

Główka 2001 – Główka J., *Muzeum Narodowe w Kielcach. Pałac Biskupów Krakowskich – Przewodnik turystyczny*, Kielce 2001

Historia i Polonia 2009 – *Historia i Polonia. Katalog wystawy*, red. A. Myślińska, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 2009

Historia lampy 1997 – *Historia lampy* [Spis eksponowanych obiektów], Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 1997

Hołubiec 1977 – Hołubiec J., *Historia lampy*, Warszawa 1977

Jakimowicz 1969 – Jakimowicz I., *Józef Szermentowski. Katalog wystawy* [w Muzeum Świętokrzyskim w Kielcach], Warszawa 1969

Jakimowicz 1971 – Jakimowicz I., *Na marginesie wystawy Józefa Szermentowskiego (...)*, Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego, 7: 1971 s. 339-352

Jarmuł 2004 – K. Jarmuł, *Artyści ze szkoły Jana Matejki. Wystawa (...). Katalog*, Muzeum Śląskie w Katowicach, Katowice 2004

Jeżewska 2009 – Jeżewska E., *Pejzaże i typy z okolic Kielc* [o Rajmundzie Niesiołowskim], „Teraz. Świętokrzyski Miesięcznik Kulturalny” 1/2009, s. 14-15

Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska 2004 – Jeżewska E., Kwaśnik-Gliwińska A., *Malarstwo polskie i europejskie rzemiosło artystyczne. Galeria Muzeum Narodowego w Kielcach*, Kielce 2004

Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, Kosiński 1999 – Jeżewska E., Kwaśnik-Gliwińska A., Kosiński T., *Era Stanisławowska* [z cyklu *Kielecka Galeria*], „Ikar. Miesięcznik Kulturalno-Artystyczny” Nr 2/1999, s. 14-15.

Kolekcja Kielbassa 1973 – Głowacki K., Modrzejewska B., Ozdoba-Kosierkiewicz W., *Kolekcja Ludwika Wiktora Kielbassa w Muzeum Świętokrzyskim* [Katalog wystawy], Kielce 1973

Koń w sztuce 2001 – *Koń w sztuce polskiej (...) od końca XVIII do 1. poł. XX wieku* [Katalog wystawy], oprac. A.A. Wawrzyk, Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie, Będomin 2001

Krzysztofowicz-Kozakowska, Stolot 2000 – Krzysztofowicz-Kozakowska S., Stolot J., *Historia malarstwa polskiego*, Kraków 2000

Kuczyński, Kwaśnik-Gliwińska, Jeżewska 1988 – Kuczyński J., Kwaśnik-Gliwińska A., Jeżew-

- ska E., *Pałac w Kielcach. Przewodnik*, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 1988
- Kuczynski, Oborny 1981 – Kuczynski J., Oborny A., *Pałac w Kielcach. Przewodnik*, Kraków 1981
- Kwaśnik-Gliwińska 1992 – Kwaśnik-Gliwińska A., *Nabytki artystyczne w latach 1985-1986. Dział Rzemiosła Artystycznego*, Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach, 16., 1992, s. 344-359
- Kwaśnik-Gliwińska 1995 – Kwaśnik-Gliwińska A., *Nowe nabytki w latach 1989-1992. Dział Rzemiosła Artystycznego*, Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach, 18: 1995, s. 280-294
- Kwaśnik-Gliwińska 1998 – Kwaśnik-Gliwińska A., *Galeria sztuki zdobniczej* (Informator), Kielce 1998
- Kwaśnik-Gliwińska 1998a – Kwaśnik-Gliwińska A., *Nabytki Muzeum Narodowego w Kielcach w latach 1993-1995. Dział Rzemiosła Artystycznego*, Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach, 19: 1998, s. 333-340
- Kwaśnik-Gliwińska 1999 – Kwaśnik-Gliwińska A., *Barokowe szkło i porcelana [z cyklu Kielecka Galeria]*, „Ikar. Miesięcznik Kulturalno-Artystyczny” Nr 1/1999, s. 14-15
- Kwaśnik-Gliwińska 2000 – Kwaśnik-Gliwińska A., *Sztuka niemiecka 1450-1800 w zbiorach polskich. Wystawa Muzeum Narodowego w Kielcach 7.02.-23.06.1996*, Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach, 20: 2000, s. 173-196
- Lewicki 1999 – Lewicki T., *Galeria Sztuki Zdobniczej Muzeum Narodowego w Kielcach*, „Art&Business. Sztuka polska i antyki”, Nr 5/1999, s. 22-26
- Malarstwo polskie MNW 1975 – *Malarstwo polskie od XVI do początku XX wieku. Katalog* [zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie], praca zbior. pod kierunkiem S. Kozakiewicza, K. Sroczyńskiej, Warszawa 1975
- Meyer 1973 – Meyer P., *Historia sztuki europejskiej*, t. 2, Warszawa 1973
- Modrzejewska, Oborny 1971 – Modrzejewska B., Oborny A., *Zbiory malarstwa polskiego. Katalog* [Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach], Warszawa 1971
- Motywy mitologiczne 2006 – *Motywy mitologiczne w sztukach plastycznych. Wystawa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach i Muzeum-Pałacu w Wilanowie*, red. A. Kwaśnik-Gliwińska, Kielce 2006
- Najcenniejsze 2008 – *Najcenniejsze zabytki Muzeum Narodowego w Kielcach. Katalog wystawy*, red. A. Kwaśnik-Gliwińska, Kielce 2008
- Oborny 1980 – Oborny A., *Kronika muzealna 1977*, Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach, 11: 1980, s. 309-363
- Oborny 1990 – Oborny A., *Nowe nabytki 1984*, Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach, 15: 1990, s. 399-443
- Ogród 1998 – *Ogród. Forma – symbol – marzenie* [Katalog wystawy], red. M. Szafrąńska, Zamek Królewski w Warszawie, Warszawa 1998

- Okna Sztuki 2009 – Dom Aukcyjny *Okna Sztuki* [Katalog], oprac. M., A. Ochalscy, Warszawa, 12/2009
- Okruchy brązu 1994 – *Okruchy brązu. Brązy z warszawskiej firmy „Bracia Łopieńscy” (1862-1994)*. Katalog wystawy, Muzeum Sztuki w Łodzi, Łódź 1994
- Oleś 2007 – *Dzienniki konserwatorskie Andrzeja Olesia 1928-1929, 1935-1936, 1941-1944*, oprac. Olga Dyba, Maria Dorota Jasińska, wyd. 1, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Krakowie, Kraków 2007
- Olszański 1988 – Olszański K., *Juliusz Kossak*, Wrocław 1988
- Pan Tadeusz 1982 – *Pan Tadeusz. Wystawa okolicznościowa* [druk towarzyszący premierze sztuki w Państwowym Teatrze im. Stefana Żeromskiego w Kielcach], Kielce 1982
- Pankiewicz 2006 – *Józef Pankiewicz życie i dzieło. Artysty w 140 rocznicę urodzin* [Katalog wystawy Muzeum Narodowego w Warszawie]. Oprac.: E. Charazińska, A. Rudzińska, E. Milicer, A. Lewandowska (i in.), Warszawa 2006
- Pieniązek-Samek, Oborny, Główka 2003 – Pieniązek-Samek M., Oborny A., Główka J., *Kielce. Historia. Kultura. Sztuka*, Kielce 2003
- Pod jedną koroną 1997 – *Pod jedną koroną. Sztuka i kultura w czasach Unii Polsko-Saskiej. 26 czerwca – 12 października 1997* [Katalog wystawy w Zamku Królewskim w Warszawie], red. M. Męcłewska i B. Grątkowska-Ratyńska, Warszawa 1997
- Praha 1981 – *Polska krajina od połoviny 19 století do roku 1939* [Katalog wystawy]. Oprac. B. Modrzejewska, A. Oborny, Praha 1981
- Pulnar, Posiadała 1994 – Pulnar J., Posiadała K., *Chłopi w sztuce polskiej* [Katalog wystawy Muzeum Okręgowego w Radomiu], Radom 1994
- Raport 2005 – *Raport 2004*, red. E. Zapała, M. Maćkowska, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 2005
- Raport 2007 – *Raport 2006*, red. M. Żarnowska-Maciągowska, E. Zapała, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 2007
- SAP 1998 – Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. T VI, Warszawa 1998, s. 64-65 (M. Biernacka, *Niesiołowski Rajmund*)
- Sandomierz 1978 – *Polskie malarstwo krajobrazowo-rodzajowe ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach. Katalog wystawy* [w Muzeum Okręgowym w Sandomierzu], oprac. B. Modrzejewska, Sandomierz 1978
- Stary subiekt 2009 – *Z pamiętnika starego subiekta* [Katalog wystawy na temat *Lalki* B. Prusa], Muzeum Okręgowego w Radomiu, Radom 2009
- Straty wojenne 1998 – *Straty wojenne. Malarstwo polskie (...) utracone w latach 1939-1945*, oprac. A. Tyczyńska, K. Znojewska i in., Poznań 1998
- Sztuka niemiecka 1993 – *Sztuka niemiecka. Polska kolonia artystyczna w Monachium*, opr. zbiorowe, Kielce 1993

Sztuka niemiecka 1996 – *Sztuka niemiecka 1450-1800 w zbiorach polskich. Katalog wystawy*, red. M. Maćkowska, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 1996

Tempus tene 2000 – Tempus tene. Zegary mechaniczne w Polsce – tradycja i współczesność [katalog wystawy], red. K. Kluczajd, Muzeum Okręgowe w Toruniu, Toruń 2000

Warszawska firma 1978 – *Warszawska firma brązownicza „Bracia Łopieńscy”*. Katalog wystawy, Muzeum Historyczne m. st. Warszawy, Warszawa 1978

Wojtałowa 2002 – Wojtałowa E., *Oblicza miłości w sztuce polskiej XIX i początku XX wieku. Katalog wystawy*, Muzeum Historyczne m. Krakowa, Kraków 2002